

BO'LAJAK PEDAGOG-TARBIYACHILARNING NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA NUTQIDAGI KAMCHILIKLARNI ANIQLASH

Z.U.Qurbonova

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Chet tillari kafedrası

katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi bo'lajak pedagog tarbiyachilarning nutq madaniyati, nutq madaniyatini rivojlantirish uchun turli xil vositalari va nutqidagi kamchiliklar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, maktabgacha yosh, nutqning intonatsion ekspressivligi, artikulyatsiya.

Аннотация: В данной статье приведены дефекты речевой культуры, различных средств развития речевой культуры и речи будущих педагогов-воспитателей в дошкольной образовательной организации.

Ключевые слова: культура речи, дошкольный возраст, интонационная выразительность речи, артикуляция.

Abstract: This article presents the defects of speech culture, various means of developing speech culture and speech of future teachers-educators in a preschool educational organization.

Keywords: speech culture, preschool age, intonational expressiveness of speech, articulation.

XXI asrda jahon miqyosida ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilib, 2030-yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "sifatli ta'lim olish va ijodiy qobiliyatni rag'batlantirish" dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Bu esa, maktabgacha ta'lim yoshidanoq bolalarni badiiy-estetik rivojlantirish, ijtimoiy-madaniy an'analar vositasida etnobadiiy ta'limni keng rivojlantirishni taqozo etmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda bugungi kunda pedagog-tarbiyachilarga nisbatan mas'uliyat yanada kuchaydi. Mamlakatimizning kelajagi ko'p jihatdan tarbiyachi va uning saviyasiga, fidoiyligiga, yosh avlodga ta'lim berish va barkamol inson darajasida tarbiyalab voyaga yetkazishiga bog'liq. So'nggi yillarda zamonaviy o'zbek ta'limi tizimida ro'y berayotgan o'zgarishlar ta'lim muassasalari faoliyatining barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatdi. Uni modernizatsiya qilish sharoitida pedagog- tarbiyachi shaxsiga alohida e'tibor qaratilib, kasbiy-shaxsiy fazilatlari, pedagogik mahoratiga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Maktabgacha ta'lim sohasida zamonaviy mutaxassisni tayyorlashning zarur sharti nutq madaniyatini shakllantirishdir. Nutq madaniyati - bu til me'yorlarini bilish darajasi, shuningdek, ona

tilining turli xil aloqa (muloqot) sharoitlarida ifodalash vositalaridan foydalanish qobiliyati. Ya'ni, nutq madaniyati barcha nutqni qamrab olmaydi, balki uning muloqot madaniyati doirasida va adabiy til me'yorlari bilan chegaralangan qisminigina qamrab oladi. Nutq madaniyati insonning umumiy madaniyatining tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ma'lum bir muloqot sharoitida zamonaviy til me'yorlari va muloqot etikasiga rioya qilgan holda, eng katta ta'sirni ta'minlashga imkon beradigan lingvistik vositalarning shunday tanlovi va shunday tashkil etilishini ifodalaydi. belgilangan kommunikativ vazifalarga erishish. Bundan tashqari, nutq madaniyati ham adabiy tilni milliy madaniyat quroli, xalq ma'naviy boyligi posboni sifatida o'rganish va takomillashtirishga qaratilgan alohida tilshunoslik fanidir. Insonning nutqi uning tashrif qog'oz ekanligi bejiz emas, chunki uning nafaqat kundalik muloqotdagi, balki kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyati uning o'zini qanchalik malakali ifoda etishiga bog'liq. Bu bayonot, ayniqsa, bolalar bilan ishlaydigan pedagog- tarbiyachilarning nutqiga nisbatan dolzarbdir.

O'z tadqiqotida M.M. Alekseevaning ta'kidlashicha, bola kattalarga taqlid qilib, "nafaqat talaffuz, so'zlardan foydalanish, iboralar qurilishining barcha nozik tomonlarini, balki nutqida topilgan kamchiliklar va xatolarni ham o'zlashtiradi".

Maktabgacha yosh - bu bolaning nutqini rivojlantirish uchun sezgir davr, shuning uchun ona adabiy tilini bilish asosida og'zaki nutq va og'zaki muloqot ko'nikmalarini shakllantirish MTT pedagog-tarbiyachilarning yetakchi faoliyatidir. Aynan shuning uchun ham bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagog- tarbiyachilar nutqiga yuqori talablar qo'yilmoqda va pedagog-tarbiyachilarning nutq madaniyatini oshirish muammosi maktabgacha ta'lim sifatini oshirish kontekstida ko'rib chiqilmoqda.

Pedagog - tarbiyachi nutq madaniyati - ijtimoiy madaniyatini, kishilik jamiyatining madaniyatini aks ettiruvchi bir ko'zgidir. Nutq madaniyati adabiy tilning har ikki shakli - yozma va og'zaki shakli uchun zarurdir. Nutq madaniyatiga e'tibor birgina tarbiyachilardan emas, balki har bir fuqarodan ongli ravishda o'zlashtirish talab qilinadigan insoniy vazifalaridan biridir. Uni egallash har bir tarbiyachining va shaxsning madaniy saviyasi va bilimiga bog'liq. Tarbiyachi pedagogik mahoratida nutq madaniyati, uning nafaqat ma'naviy va axloqiy jihatdan boyligini, balki bilimni tafakkurini ilmiy dunyo qarashini boyligini fikr va mushohada yuritishini belgiovchi meyordir

Pedagog - tarbiyachi nutqiga quyidagi talablar qo'yiladi:

- ona tilingizdagi barcha tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish;
- tovushlarni aniq talaffuz qilish va artikulyatsiya qilish, so'zlarning oxirini va iboradagi har bir so'zni aniq talaffuz qilish;
- nutqning intonatsion ekspressivligi vositalaridan foydalanish (ovoz kuchi, ritm, temp, mantiqiy urg'u, pauzalar);
- bolalar bilan muloqot qilishda nutqni biroz sekinroq va o'rtacha hajmda ishlatish;
- suhbatda do'stona ohangdan foydalanish.

Yuqoridagi talablar pedagog- tarbiyachi tomonidan og'zaki bo'lmagan muloqot vositalaridan to'g'ri foydalanish, uning nafaqat bola bilan gaplasha olish, balki uni eshitish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Albatta, maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog- tarbiyachining yuqoridagi talablarni bilishi, ularning muvofiqligi va nutqining sifatini doimiy ravishda yaxshilash maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar nutqini rivojlantirish bo'yicha ishlarning muvaffaqiyatining kalitidir.

Pedagog- tarbiyachi nutqidagi ba'zi kamchiliklar:

- nutqning shoshqaloqligi;
- nutqning monotonligi (bu mazmunga qiziqishni kamaytiradi);
- ovoz balandligini oshirish (qichqirishga o'tish);
- alohida tovushlar yoki so'zlarni talaffuz qilishda noaniqlik;
- leksik va grammatik formatdagi buzilishlar;
- nutqda parazit so'zlardan foydalanish;
- beparvo talaffuz (so'zlarning oxiri o'tkazib yuboriladi, alohida tovushlar yutiladi, undoshlar noaniq talaffuz qilinadi);
- dialektlarning xarakterli xususiyatlariga ega bo'lgan nutq;
- noto'g'ri urg'u bilan so'zlarni talaffuz qilish;
- ovozning kakofoniyasi (xirillash, burun).
- nutqni keraksiz so'zlar bilan to'sib qo'yish ("yaxshi", "vosita").

O'qitishdagi ko'plab qiyinchiliklar so'zni bolaga ta'sir qiladigan va u bilan aloqa o'rnatishga yordam beradigan vosita sifatida ishlata olmaslikdan kelib chiqadi. Pedagog- tarbiyachilarning nutqi tinch, doimo muvozanatli va nafaqat bolalarga, balki boshqa barcha MTT xodimlariga nisbatan muloyim bo'lishi kerak.

Ta'lim muassasalarida o'qituvchilik kasbini o'zlashtirish jarayonida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassisining nutq madaniyatini rivojlantirish uchun turli xil vositalar qo'llaniladi:

- talabalarning kollej va oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari va xodimlari, jamiyat vakillari - adabiy tilda so'zlashuvchilar bilan yuqori kasbiy-pedagogik muloqoti tufayli qulay nutq muhiti yaratiladi (mahalliy shoirlar bilan uchrashuvlar, mahalliy gazeta tahririyati va boshqalar);

- filologiya va lingvistik fanlarni o'qitish, bu yerda talabalarning nutq madaniyati darajasini oshirishga alohida e'tibor beriladi;

- o'z nutqiga e'tiborni jalb qilish va o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida bo'lajak pedagog- tarbiyachilarning o'zbek tili va nutq madaniyati bo'yicha olimpiadalarda ishtirok etishi;

- mavzuli devor gazetalar tanlovlari, nutq madaniyatini tarbiyalash masalalari bo'yicha taqdimotlar;

- konferensiyalarda talabalar nutqi, ijodiy loyihalarni himoya qilish, pedagogik internet hamjamiyatlari ishida ishtirok etish va boshqalar.

Bu tadbirlar, kasbiy va ishbilarmonlik pedagogik muloqotni shakllantirishga yordam beradi;

- bo'lajak pedagog- tarbiyachi nutqini rivojlantirishda MTTda bevosita pedagogik amaliyot muhim rol o'ynaydi, bu yerda bolalar, o'qituvchilar, xodimlar va maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalari bilan o'zaro munosabatlar jarayonida birlamchi muloqot ko'nikmalarini egallaydilar va nutqning ahamiyatini tushunadilar.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim mutaxassislarining nutqiga qo'yiladigan talablarni bilish, bo'lajak pedagog- tarbiyachilarning nutq madaniyatini shakllantirish uchun maxsus shartlar va ish usullarini amalga oshirish ularning kasbiy muloqot qobiliyatlari darajasini oshirishga yordam beradi va nutq madaniyatini oshirish zaruriyatini tarbiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. -T.: 2017
2. Qodirova Sh, Toshpo'latova Sh, A'zamova M. Maktabgacha pedagogika. -T., 2019.
3. Ortiqov A. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. - T.: 2002
4. Babayeva D. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. - T.: 2018
5. Kolosova I.V. Maktabgacha tarbiyachining nutq sifatiga qo'yiladigan talablar. // Katta maktabgacha tarbiyachining qo'llanmasi № 3, 2009, p. 19-21.

